

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

Skaitytojo ugdymas: skaitymo strategijos ir metodai

Vida Lisauskienė, lietuvių kalbos mokytoja ekspertė, Vilnius, 2021 m. rugpjūčio 26 d.

Svarbiausi klausimai

- Kaip ugdyti skaitytoją?
- Kokius metodus taikyti, kad mokiniai išmoktų skaitymo strategijų?
- Kuo skiriasi mokymo metodas nuo skaitymo strategijos?
- Ko reikia, kad skaitytojas patirtų skaitymo malonumą?

B.4. Taiko skaitymo strategijas.

Ypatingas dėmesys skiriamas skaitymo strategijoms, kurios yra svarbi tarptautinio tyrimo PISA pateikiamų tekstų suvokimo dalis (žr. LKL BP pasiekimus B.4.).

- B.4.1.3. Siekdamas suprasti tekstą, analizuoja formaliosios teksto struktūros elementus ir jų tarpusavio ryšį.
- B.4.3.3. Savais žodžiais suformuluoja autoriaus idėjas; pagrįsdamas savo teiginius naudojasi teksto pavyzdžiais ir citatomis. Nustato pagrindinę mintį iš tiesiogiai ar netiesiogiai pateiktos informacijos.
- B.4.3.3. Ieškodamas konkrečių detalių nustato veiksmo laiką, vietą, istorinį kontekstą.
- B.4.5.3. Komentuoja skaitomą tekstą, susieja kūrinio problematiką su visuotinėmis problemomis. Rašo skaitytojo dienoraštį (apmąsto, kuo tekstas asmeniškai reikšmingas, įdomus) arba komentarus apie cituojamas mintis.
- B.4.6.3. Sudaro lenteles ar kitokias lyginimo schemas (pvz., įvairiais parametrais lygina skirtingus kūrinius, ieško panašumo ir skirtumų ir pan.).

Rašytojas – kūrinyš – skaitytojas

- Dialogas tarp senų ir naujų tekstų vyksta visada. (Tai vadinama intertekstualumu).
- Kūrinyš konstruojamas remiantis senaisiais pasakojimais (mitais, pasakomis, Biblija, Homeru, Šekspyru...).
- Skaitytojas patiria malonumą atpažindamas iš ankstesnės skaitymo patirties žinomą komponentą (frazę, temą, problemą, personažą, situaciją...).

Skaitymo strategijos: aiškinamosios, sistemamosios, savikontrolės (pagal Tobias Saum)

Išsiaiškinti pavadinimą, susieti su ankstesnėmis žiniomis, įsivaizduoti vaizdžiai, išsirinkti detales, atsakyti į klausimus.

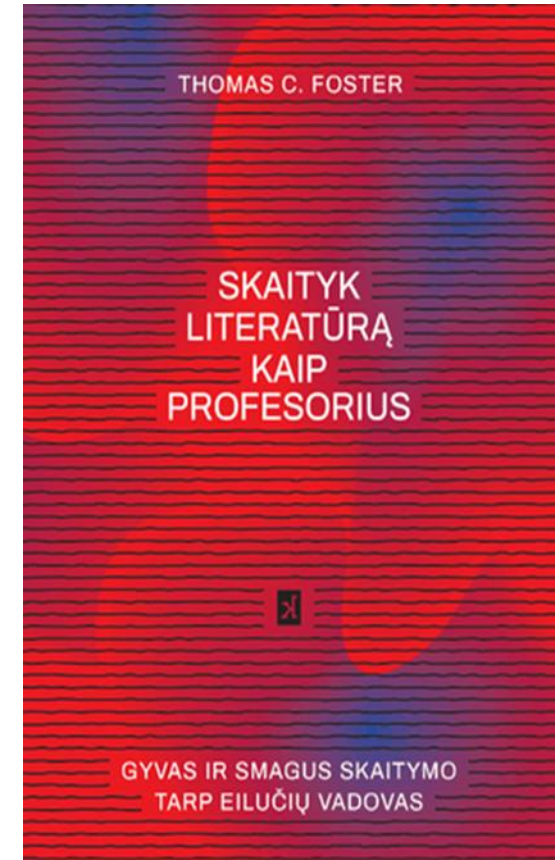
Susisteminti informaciją: suskirstyti tekstą į pastraipas, paversti tekstą grafine struktūra, ieškoti bendrumo ir skirtumų, struktūruoti tekstą, suformuluoti temą, problemą remiantis pasikartojančiais žodžiais, motyvais...

Atlikti apibendrinimo užduotis (į(si)vertinimas): atsakyti į teksto suvokimo klausimus, palyginti du tekstus, parašyti motyvuotą atsakymą į klausimą, parengti projektą.

Atpažinimo strategija: sąsajos su anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi

„Visos kalbos turi gramatiką – taisyklių sistemą, reguliuojančią vartoseną bei reikšmes, tai turi ir literatūros kalba.“

(Thomas C. Foster, „Skaityk literatūrą kaip profesorius“, 2021: 23.)

Siužetų ir temų atpažinimas

Tris tūkstančius metų
pasaulį valdo tie patys siužetai:

karas ir maras,
meilė ir neapykanta.

Tris tūkstančius metų
didvyriai stato ir griaua tvirtoves,
keršija už išvogtas moteris,
o poetai jų šventą pyktį
apgieda nemirtingomis eilėmis.

Alvydas Valenta. Pirmoji giesmė: Maras stovykloje. Achilo pyktis, kn. Priešai neegzistuojančioms „Iliados“ ir „Odisėjos“ iliustracijoms 2021: 9.

Atmintis. Symbolis. Modelis

„Šie trys dalykai labiau nei kas kita skiria **profesionalų skaitytoją** nuo visos likusios kompanijos.“ (Thomas C. Foster, „Skaityk literatūrą kaip profesorius“ 2021: 25.)

- **Remiasi asmenine skaitymo patirtimi** („Kur man matytas šis veidas? Ar ši tema nėra pažįstama?“).
- **Analizuoja simbolius** („Viskas ką nors simbolizuoja, kol neįrodyta priešingai.“).
- **Atpažįsta modelius, pagal kuriuos iš detalių konstruojamas siužetas.** („...gyvenimas ir knygos susidėsto panašiais modeliais.“).

Klausimų kėlimo strategija

- Klausimai **apie tekste pateiktą informaciją**: kas, kur, kada, kaip, kodėl.
- Klausimai **apie patį tekstą**: kas vaizduojama (turinio lygmuo), kaip vaizduojama (raiškos lygmuo), kodėl taip vaizduojama (kontekstas), ką tai reiškia (prasmės lygmuo).
- Klausimai apie **intertekstualumą arba tekstų sąsajas**: kas (kūrinio pagrindas), kaip (interpretavimas), kodėl (ko siekiama?), ką tai reiškia (išvados).
- Klausimai, kylantys iš teksto potekstės.

Penki klausimai apie eilėraščio žmogų (atpasakoti savais žodžiais)

1. Eilėraščio situacija (kur ir kada vyksta veiksmas / vyksmas). **Kokios detalės, gramatinės formos tai parodo?**
2. Kas yra eilėraščio žmogus? **Iš ko atpažįstama?**
3. Ką jis veikia? **Kokie jo tikslai?**
4. Kaip jis jaučiasi? **Kokios tos jausenos priežastys?**
5. Kuo viskas baigiasi? **Ką reiškia tokia baigtis?**

Užduotis. Atpasakoti eilėraštį/ ištrauką savais žodžiais, atsakyti į pateiktus klausimus.

Marcelijus Martinaitis *Nežinomo dailininko paveikslas*

Berods **tai praėjusio amžiaus paveikslas**. Apsnigtos kaimo trobelės, kas eina su šieno glėbiu, kas su naščiais vandens, vaikai su rogutėm ant ežero ledo, senukas su žabais, šliaužia rogės nuo kalno, paskersta kiaulė, ją svilina, dūmai kaip virvė tiesiai kyla aukštyn. Viskas čia pat, netoli – bažnyčia, kapinės. **Jie** nesistengia ką nors toliau įžiūrėt, kas ne šito pasaulio: **jie** tikri, kad yra matomi Dievo – visagalio jų **autorius**, kuris juos įamžina.

Jie veikia oriai, nusimanydami, jog viską daro teisingai ir visa išlieka. **Jie** tikri, kad bus kada nors pamatyti, kai nieko neliks čia, kai visi išsiskirstys, - **jie** bus pamatyti **susigrūdusių salėjų žmonių, žemažiūrėm** akim **ieškančių, kas autorius, aikčiojančių, sutrikusių, išvydusių juos** atsivėrusioj Dievo aky.

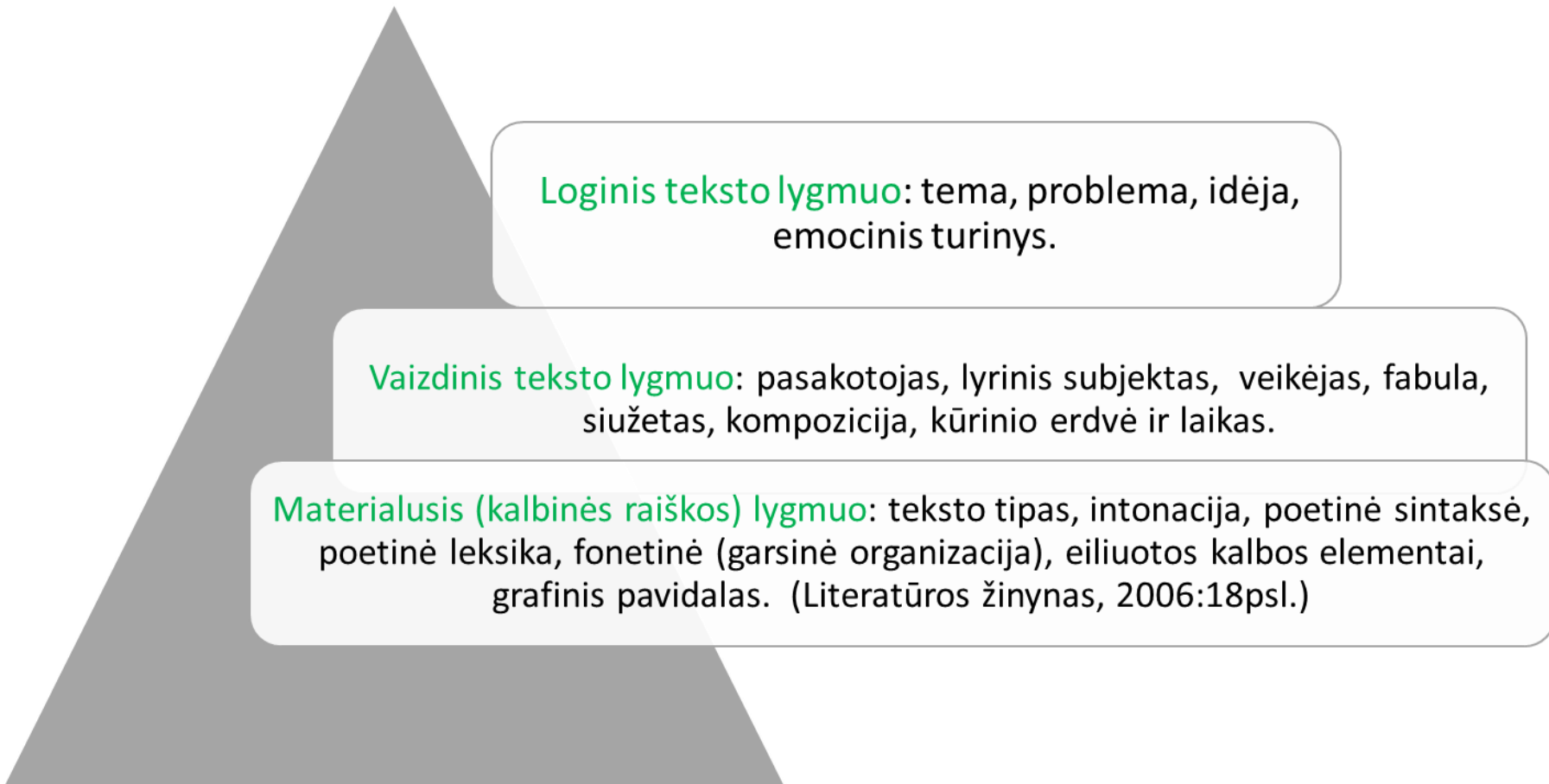
M. Martinaitis, *Atrakinta*, 1996

Užduotis. Pažiūrėkite filmą ir palyginkite eilėraščių ir filmą.

M. Martinaitis, Vakar ir visados –1985

<https://www.youtube.com/watch?v=tRul56Vum8Y>

Literatūros kūrinio analizės schema (piramidė)

Loginis teksto lygmuo: tema, problema, idėja, emocinis turinys.

Vaizdinis teksto lygmuo: pasakotojas, lyrinis subjektas, veikėjas, fabula, siužetas, kompozicija, kūrinio erdvė ir laikas.

Materialusis (kalbinės raiškos) lygmuo: teksto tipas, intonacija, poetinė sintaksė, poetinė leksika, fonetinė (garsinė organizacija), eiliuotos kalbos elementai, grafinis pavidalas. (Literatūros žinynas, 2006:18psl.)

Skaitymas balsu, grafinis vaizdavimas, esminių žodžių paryškimas

Sklandus ir perteikiantis prasmę poezijos, prozos ir dramos ištraukų skaitymas balsu.

- Eilėraščių skaitymas.
- Dramos ištraukų skaitymas vaidmenimis.
- Prozos teksto skaitymas arba klausymasis.

Tikslas: išgirsti, pajusti, pakartoti, atkreipti dėmesį į žodį, frazę...

Santykio su tekstu apibūdinimas savais žodžiais

Įspūdis, kurį sukėlė eilėraštis:

- ✓ kas (ne)gražu,
- ✓ kas netikėta,
- ✓ ką pajutau,
- ✓ ką išgirdau.

Užduotis. Užrašykite šiuos įspūdžius savais žodžiais.

Teksto esminių žodžių žymėjimas (teksto analizė)

A. Marčėnas

Mažuliukas ars poetica (2009)

*paskutinį kartą gražiai pasakyti
kaip pirmą ir pirmą kartą gražiai
pasakyti kaip paskutinį*

*vėl pirmą ir vėl paskutinį
kartą gražiai*

*arba negražiai, bet kad būtų
gražu*

pasaulyje, krizės išiktame

A. Marčėnas, Dievų taupyklė, 2009

Viktorija Daujotytė

„Suglaudus sintaksės lauką ir peržengus tarpus (grafiniai tarpai yra svarbūs), galima sakyti, kad eilėraščio prasmė formuojasi spiraliniame pirmo-paskutinio-pirmo judesyje, gražaus ir negražaus pasakymo santykinume, kuris turi išnykti grožyje.“

<https://www.bernardinai.lt/2010-03-17-tvirtai-subyrejus-i/>

Tekstų lyginimo užduotys (ieškoti bendrumo ir skirtumų)

Kūrinių lyginimo užduotys. Teksto suvokimo ir apibendrinimo užduotys skelbiamos „Lituanistų avilyje“

- J. Degutytės eilėraščio „Antigonė“ ir Sofoklio dramos ištraukos (Antigonės pokalbio su Kreontu) lyginimas - teksto suvokimo užduotis. Įsitikinimų gynimas, veikėjų elgesio motyvai arba nuostatos. Kontekstas.
- K. Sajos „Sizifo akmuo“ ištraukos ir mito apie Sizifą lyginimas – teksto suvokimo užduotis. Mito herojaus perkėlimas į kitą laiką ir kitas situacijas.

<https://smm.vma.lm.lt/mod/glossary/view.php?id=930>

Viešieji ir asmeniniai simboliai

„Vienas iš esminių knygos principų – egzistuoja universali figūratyvios vaizdinijos gramatika ir iš tikrųjų įvaizdžiai bei simboliai įgauna galios per **kartojimą ir perinterpretavimą**. Suprantama, rašytojas visada kuria ir naujas metaforas bei simbolius.“ (Thomas C. Foster, „Skaityk literatūrą kaip profesorius“, 2021: 17)

Remdamasis savo skaitymo patirtimi, kultūriniu kontekstu, ne tik rašytojas, bet ir skaitytojas kuria literatūrines reikšmes.

Herojus kaip simbolis

Naglis Kardelis „Tardant Antigonę ir užklausiant Antigonės fenomeną“.

Antigonė [...] jau seniai yra virtusi viena centrinių, itin didelį **simbolinį krūvį įgijusių Vakarų kultūros figūrų**. Galėtume net pasakyti, kad be Antigonės Vakarų apskritai nebūtų. Kritinė refleksija, konformistinei moralei ir elgesiui nepasiduodantis individualus etinis sąmoningumas, etinės pozicijos radikalumas bei kiti asmenybės bruožai, kuriuos siejame su šia Sofoklio tragedijos heroje, kartu yra ir skiriamieji civilizaciniai bruožai, ženklinantys Vakarų sąmonėjimo istoriją – tiek, kiek vakarus siejame su individualumu ir minios spaudimo nepaisančiu individualiu sąmoningumu, kuriuo matuojame asmenybės rangą, su asmenine iniciatyva ir įsipareigojimu, su laisvės troškimu ir siekiu laisvai apsispręsti.

Kardelis N. „Tardant Antigonę ir užklausiant Antigonės fenomeną“: recenzija, Athena, 2010, nr. 6, p. 225

<https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/4159>

- Nijolė Sadūnaitė, „Gynimosi kalba“ (1975). Nijolė Sadūnaitė – pasipriešinimo sovietų režimui Lietuvoje simbolinė figūra.
- Judita Vaičiūnaitė, „Keturi portretai“. Moterys kaip universalūs moteriškumo simboliai (eilėraščiai – kaukės).

Personažas kaip kultūros metafora

- **Graikų mitai ir juos interpretuojantys lietuvių poetų eilėraščiai** (pasirinktinai 3):
- **Prometėjas** ir V. Mykolaičio-Putino „Prometėjas“, **Sizifas** ir A. Baltakio „Sizifo akmuo“ ar K. Sajos „Sizifo akmuo“, **Afroditė ir Narcizas** ir H. Radausko „Afroditė ir Narcizas“, **Orfėjas ir Euridikė** ir J. Vaičiūnaitės „Orfėjas ir Euridikė“, **Dedalas ir Ikaras** ir M. Martinaičio „Ikaras ir artojas“ ar kt.

Baltakis Sizifo akmuo

Rašau eilėraštį, kurio

Tiek metų negaliu užbaigti.

Matyt, iš nieko jį kuriu,

Bet darbas toks manęs nebaido.

Vėl sunkų akmenį ritu

Į statų kalną – kaip Sizifas.

Ir prasmę vis dėlto randu,

Nors vėl akmuo pakalnėn ritas.

Nuvargęs neprašau vandens

Ir nemaldauju padėjėjų.

Tik neatimkite akmens,

Kurį likimas man uždėjo.–

Rašyt eilėraštį, kurio

Aš niekaip negaliu užbaigti.

Matyt, iš nieko jį kuriu,

Bet darbas toks manęs nebaido.

1969

(Algimantas Baltakis, Rinktiniai raštai, II, 1983: 99psl.)

Sąvokų vartojimas: simbolis, alegorija, analogija?

1. Kokia yra lyrinio subjekto situacija (kas jis yra, kur, ką veikia, kada, kodėl...)?
2. Kokia akmens reikšmė mite ir eilėraštyje?
2. Ar galima poetą laikyti mitinio herojaus alegorija, o gal geriau analogija, simboliu?
3. Koks eilėraščio rašymo tikslas? Pasvarstykite, kodėl jo rašymą lyrinis subjektas prilygina akmens ridenimui ir kas yra tokio likimo lėmėjas?
4. Ir iš kokių frazių bei kitų teksto nuorodų atpažįstami eilėraštyje net trys kontekstai?

„Jeigu norime išsiaiškinti, ką gali reikšti koks nors simbolis, turime pritaikyti įvairių įrankių: klausimus, patirtį, ankstesnes žinias.“ (T. C. Foster., ten pat. 127 psl.)

Užduotis. Remiantis žodynais, žinynais, *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (<https://www.vle.lt/literatura/>) išsiaiškinti, kas yra alegorija, analogija, simbolis.

Suformuluoti savo atsakymą į 2 klausimą raštu. Atsakymą užrašyti keliais sakiniais.

Siužetų modeliai

1. Veikėjas – ieškotojas.
2. Kelionės tikslas.
3. Pareikšta priežastis ten vykti.
4. Iššūkių ir išbandymų.
5. Tikroji priežastis ten vykti.

„Kiekviena **kelionė** yra ieškojimas“ (T. C. Foster)

„Tikroji ieškojimo priežastis visada būna savižina“ (31 psl.)

„Kartais siužeto plėtotei reikia, kad rašytojas nusiųstų personažą iš namų į darbą ir atgal.“ (T. C. Foster, 2021: 34)

J. Biliūno *Laimės žiburio* siužeto modelis – pasakos ES (elementarusis siužetas)

1. Pradinė situacija.
2. Herojus gauna informaciją.
2. Herojus skatinamas pasiegti (ne)teisingai.
3. Kliūtys, kurias reikia įveikti.
4. Herojaus akcija (veiksmai).
5. Rezultatas.

Lietuvių folkloro chrestomatija, parengė Bronislava Kerbelytė, Bronė Stunžienė, 1996: 255.

Išgirsti, pamatyti, įsivaizduoti, sugrupuoti...

R. Granauskas – detalių meistras. Vartodamas detales, jis kuria kontrastingą vaizdą. Kompozicinės priešpriešos ir vaizdiniai kuria savos ir svetimos kultūros skirtumus ir parodo okupacinio režimo metodus, atskleidžia pavergtos tautos jauseną ir atramas.

1. Klausydamiesi įrašo *Skaitymai: Romualdas Granauskas* „užrašykite“ matomus vaizdus (įsivaizduoti vaizdžiai). Ištrauka iš esė „Vargonai su tekinėliais“.

• <https://www.youtube.com/watch?v=drzUqPP5X0w>

1. Pasiklausykime dar kartą ir klausydamiesi pasižymėkite detales, apibūdinančias sovietų režimą (svetima kultūra) ir lietuvių kultūros (savosios kultūros ženklai) ženklus.

Kazačky, sribokai, girtas Šedvytis...

Fortepijonas, vargonininkas, giesmė, bažnyčios bokštai....

Pagrįskite Jūratės Sprindytės teiginį, kad giedojimas yra paveiki pasipriešinimo forma. Atkreipkite dėmesį, kaip giedojimas paveikia „sribokus“ ir pačius giedotojus.

Laiko nuorodos tekste

Vargonai su tekinėliais (ištraukos analizė)

Atsakykite į klausimus.

1. Kaip pasikeistų pavadinimas, išmetus vieną raidę pavadinimo žodyje „vargonai“?
2. Kaip ištraukoje išreiškiama atsakomybės idėja?
3. Kaip išreiškiama taikaus pasipriešinimo okupaciniam režimui idėja?
4. Kuriuo sakiniu pasakoma pagrindinė mintis?
5. Kodėl R. Granauskas laikomas laiko ir vietos rašytoju? Apibendrinkite sugrupuotais ištraukos vaizdais ir detalėmis.
6. Pasak autoriaus, detalės kuria pokario vaizdą. Kokios detalės atskleidžia laiką apsakyme „Elena“?
7. Paklauskite knygos „Šventųjų gyvenimai“ pristatymo.
<https://www.youtube.com/watch?v=DJzmDBmKLy8>

„Liūdnosios upės“ apsakymo analizė

1. Kad suprastume šią novelę, turime pasitelkti **istorinį kontekstą**. Aptarkite, iš kokių **konkrečių detalių jis atpažįstamas**, kaip jis pakeitęs vaizduojamų žmonių likimus.
2. Rašytojo kuriamas **buitinis vaizdas įgyja simbolinių reikšmių**. Panagrinėkite, ką novelėje reiškia **upės ir upių simboliai**. Ką reiškia pats novelės pavadinimas – „Liūdnosios upės“? Kokia Lietuvos **žemėlapis** reikšmė? O ką galėtų simbolizuoti novelėje aprašytų šeimų likimai?
3. Arvydo Šliogerio nuotrauka „Sidabrai“ ir Antano Mončio „Motina ir vaikas“ 1952 m. Susiekite iliustracijas su apsakymo pagrindine mintimi.

Praktika, praktika, praktika... ir dar kartą praktika...

„Gebėjimą atpažinti modelius iš dalies lemia talentas, bet labiausiai praktika: jeigu daug skaitai ir skaitydamas gerai apmąstai, imi įžvelgti šablonus, archetipus, pasikartojimus.“

„Skaitant verta prisiminti štai ką: nėra tokio dalyko kaip visiškai originalus literatūros kūrinys.“

„Vaiduokliai ir vampyrai niekada nėra tik vaiduokliai ir vampyrai. <...> šmėklos figūra išnyra vis iš naujo, kai kas nors įgauna jėgų silpnindamas kitą. <...> Kai naudojamasi kitais žmonėmis savo poreikiams tenkinti.“

Thomas C. Foster „Skaityk literatūrą kaip profesorius“, 2021: 45-50 psl.

Kaip patirti skaitymo malonumą?

„Personažus kuria rašytojų – ir kartu skaitytojų – vaizduotė.

Literatūros personažui suformuoti sutelktos dvi galingos jėgos.

Rašytojas jį išgalvoja naudodamasis reikiama atminties, stebėjimo ir išmonės elementais.<...>

[Mes, skaitytojai] bloškiamės į žodžių bangą visais savo intelekto, vaizduotės ir jausmų ištekliais.“

Thomas C. Foster, „Skaityk literatūrą kaip profesorius“, 2021: 103.

Savikontrolės užduotys

Veiklų planavimo ir kompetencijų ugdymo pavyzdys. Pamokų ir veiklų planas:

1. Vincas Krėvė, jo pasaulėžiūra, gyvenimas, kūryba. Santykis su tradicija.
2. V. Krėvės apsakymas „Skerdžius. Apsakymo tematika ir problematika.
Bendrieji klausimai. Kūrinio analizė.
3. Žmogaus ir medžio ryšys apsakyme „Skerdžius“. Teksto analizės pratybos.

Apibendrinimo užduotys (projekto kūrimas ir pristatymas). Mokinių sukurti projektiniai darbai. <https://www.youtube.com/watch?v=IF3oWsr3FX>

Savarankiško skaitymo pamokos

- Skaitytojo užrašai. Programinių ir savarankiškai pasirinktų knygų aprašymas.
- Integruotos užduotys, susijusios su savarankiškai perskaitytais kūriniais.
- Knygų pristatymai raštu ir žodžiu.
- Kūrybinio rašymo mokymas. Pasakojimo kūrimo strategija. Veikėjų citatos kaip užuominos (Annet Huizing, *Kaip aš netyčia parašiau knygą*) <https://smm.vma.lm.lt/mod/glossary/view.php?id=930>
- <https://www.youtube.com/watch?v=Sw8kOgEwisE>
- Nuotolinė konsultacija „Lituanistų avilys. Įrašas nuo 2.07.10 minutės

Literatūra

- Thomas C. Foster. *Skaityk literatūrą kaip profesorius: gyvas ir smagus skaitymo tarp eilučių vadovas*, 2021.
- Harvey F. Silver, Richard W. Strong, Matthew J. Perini. *Mokytojas strategas. Kiekvienai pamokai pasirinkti tinkamą, tyrimais pagrįstą metodą*, 2012.
- Richard I. Arends. *Mokomės mokyti, Margi raštai*, 2008.
- Liuda Ruseckienė. *Literatūros pedagogikos studijos*, „Gimtasis žodis“, 2001.
- Duog Buehl. *Interaktyviojo mokymosi strategijos*, Garnelis, 2004.
- N. L. Gage, D. C. Berliner. *Pedagoginė psichologija*, Vilnius, 1994.
- Rita Tūtlytė. *Eilėraščių skaitymas*, „Gimtasis žodis“, Vilnius, 1996.
- Regina Koženiauskiene, *Retorika. Iškalbos stilistika*, Vilnius, 1999.
- *Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos nuotoliniai kursai* <https://smm.vma.lm.lt/login/index.php#section-2>
- Vida Lisauskienė, *Savarankiško skaitytojo ugdymas: Skaitytojo užrašai 9-10 klasėje*, „Gimtasis žodis“, 2015, (8).
- Vida Lisauskienė. *Tekstas ir kontekstas*.
<file:///C:/Users/lisau/AppData/Local/Temp/V.%20Lisauskien%C4%97.%20Tekstas%20ir%20kontekstas.pdf>